

ფინანსური ბაზარის საკრედიტო ინსტრუმენტების ეფექტური მართვის ამოცანები

საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ქვეყანაში საბაზრო გარდაქმნების წარმატებით განხორციელების და ეკონომიკაში არსებული გამოწვევების დაძლევის საქმეში მთავარი ინსტრუმენტია ფინანსები, რომელიც წარმოადგენს ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემას და რომელიც დაკავშირებულია ფულადი საშუალებების ფორმირება-განაწილებასა და გამოყენებასთან.

საქართველოში უცხოეთის განვითარებულ ქვეყნებისგან განსხვავებით საფინანსო სისტემა ძირითადად ბანკებზეა დაფუძნებული. საფონდო ბირჟის საქმიანობა მინიმუმამდეა დასული, ხოლო ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ვერ ასრულებს ფულადი რესურსის მოზიდვის მექანიზმის ფუნქციას. ძირითად როლს კაპიტალის მოზიდვის საქმეში და შინამეურნეობების დანაზოგების ფორმირებაში ასრულებენ ბანკები.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ბანკების ძირითადი ფუნქცია დაკრედიტების ფონდის ფორმირება და ეკონომიკაში ინვესტიციების ზრდის უზრუნველყოფაა. შესაბამისად ქვეყნის განვითარება ეკონომიკური თვალსაზრისით დამოკიდებულია ინვესტიციების გადიდებაზე. მათ შენევეთ უნარი რესურსების ეფექტური განაწილებით დააჩქარონ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება.

სა ბანკო სექტორის განვითარებაში მიღწეული წარმატებების მიუხედავად იგი სათანადოდ ვერ პასუხობს საბანკო სისტემის მართვის თანამედროვე გამოწვევებს, რაც უარყოფითად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის სტაბილურ განვითარებაზე. ბანკების მოქნილი საკრედიტო პოლიტიკა უნდა პასუხებდეს ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური ზრდის, უმუშევრობის შემცირების და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლების ამოცანებს.

საქართველოში საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზე მათ ჰქონდათ შეზღუდული ფინანსური რესურსები და ინვესტიციები. ამ პერიოდის განმავლობაში

ეკონომიკა ნელი ტემპებით ვითარდებოდა, ხოლო ნდობა ბანკების მიმართ იყო დაბალი.

საქართველოს საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტების განვითარებამ, ბანკების კონცენტრაციამ და ფინანსური სექტორის ინტეგრაციამ განაპირობა ბანკების რაოდენობის შემცირება. 2000 წელს 1994 წელთან შედარებით კომერციული ბანკების რაოდენობა 10 ჯერ, 300 ერთეულიდან 30 - მდე შემცირდა.

2017 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, საბანკო სექტორში 16 კომერციული ბანკი ფუნქციონირებდა. ამასთან გაიზარდა მოსახლეობის საბანკო მომსახურების სერვისის მოცულობა, რაზეც ნათლად მიუთითებს

კომერციული ბანკების ფილიალების და სერვის ცენტრების ზრდა. 2017 წლის ბოლოსათვის ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 134 საბანკო ფილიალი და 847 ერთეული-სერვის ცენტრი, 8 არასაბანკო სადებოზიტო დაწესებულება, 75 მიკროსაფინანსო დაწესებულება, ერთი საბანკო ბირჟა, 16 სადაზღვევო კომპანია და 3 საპენსიო სქემა.

ეკონომიკაში და სახელმწიფო მართველობაში გატარებული რეფორმების შედეგად გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები ლიბერალიზაციის მიმართულებით. კომერციულ ბანკებში უცხოური ინვესტიციების ნაკადები და აქტივები მნიშვნელოვნად გაიზარდა. გაძლიერდა ბანკების როლი ქვეყნის ეკონომიკაში და ამაღლდა ეკონომიკის ზრდის მაჩვენებლები. მოსახლეობაში გაჩნდა ნდობა ბანკების მიმართ, რაც გამოიხატა ანაბრებისა და დეპოზიტების მნიშვნელოვან ზრდაში. დეპოზიტების მოცულობამ 2017 წლის ბოლოს 19.7 მილიარდ ლარს მიაღწია.

2017 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით კომერციული ბანკების შემოსავლებმა შეადგინა 3580 ათასი ლარი. შემოსავლების სტრუქტურაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საპროცენტო შემოსავლების წილი 2014 წელს 60 პროცენტიდან თითქმის 90 პროცენტამდე 2017 წელს.

ბანკების შემცირებასთან ერთად შეიცვალა მათი ფინანსური სტრუქტურა და საკრედიტო პორტფელი. 2017 წელს საქართველოს კომერციული ბანკების მიერ ლარში გაცემული სესხების მოცულობა 2.6 მილიარდი ლარით (39 პროცენტით), ხოლო უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხები 190 მილიონი დოლარით (4 პროცენტით) გაიზარდა.

ლარში გაცემული სესხების ნაზარდიდან 828 მილიონი ლარი სამომხმარებლო სესხებზე მოდის. კომერციული ბანკების მიერ სულ 2018 წლის პირველი იანვრისთვის გაცემული სესხების მოცულობამ (ბანკთაშორისი სესხების გამოკლებით) შეადგინა 21897 ათასი ლარი.

ეკონომიკის დაკრედიტების მოცულობა 2010 - 2016 წლებში 2.5 ჯერ 5,9 მილიარდი ლარიდან 15.2 მილიარდ ლარამდე გაიზარდა. ეკონომიკის დაკრედიტების ასეთი მნიშვნელოვანი ზრდას არ გამოუწვევია რაიმე მნიშვნელოვანი ცვლილებები ქვეყნის ეკონომიკაში არსებული პრობლემების შემსუბუქების, განსაკუთრებით უმუშევრობისა და სიღარიბის შემცირების მიმართულებით.

კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხების სტრუქტურაში ვაჭრობასა და მრეწველობაზე მოდის სესხების ნახევარზე მეტი.

2016 წელს დაფიქსირებული 2.4 პროცენტის რეალური ზრდის შემდეგ, უმსხვილესი დარგის, ვაჭრობის

ცხრილი 1: საკრედიტო პორტფელის (ბანკთაშორისი სესხების გარდა) სტრუქტურა სეგმენტების მიხედვით

პროდუქტი	დეკ-16		დეკ-17		ცვლილება %
	მლნ.ლარი	წილი %	მლნ.ლარი	წილი %	
კორპორატიული სესხები	6,508	34%	6,934	31%	7%
მცირე და საშუალო ბიზნესის სესხები	3,992	21%	5,246	23%	31%
საცალო სესხები	8,402	44%	10,370	46%	23%
სულ:	18,902	100%	22,550	100%	19%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკის www.nbg.ge

ზრდის ტემპმა 2017 წელს 6.6 პროცენტი შეადგინა. აღნიშნული სექტორის მაკროეკონომიკის მხრივ მნიშვნელოვანია საქართველოს ეკონომიკისთვის, რამდენადაც ამ დარგში დასაქმებულია კერძო სექტორში დასაქმებულთა ყველაზე დიდი ჯგუფი.

ბოლო პერიოდში ეროვნული ბანკმა გაამკაცრა მონეტარული პოლიტიკა, რაც შინამეურნეობებზე ეროვნული ვალუტით გაცემული სესხების საპროცენტო განაკვეთების ზრდაზე აისახა, ხოლო იურიდიულ პირებზე ეროვნული ვალუტით გაცემული სესხების პროცენტები პრაქტიკულად არ შეცვლილა. კერძოდ, საპროცენტო განაკვეთები გაიზარდა შინამეურნეობების როგორც იპოთეკურ, ასევე სამომხმარებლო სესხებზე: 2017 წლის ბოლოსთვის, საპროცენტო განაკვეთებმა იპოთეკურ სესხებზე წლიურად 2.5 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სამომხმარებლო სესხებზე - 4.0 პროცენტული პუნქტით მოიმატა.

2017 წლის 31 დეკემბრისთვის საბანკო სისტემის მთლიანმა საკრედიტო პორტფელმა 22.3 მილიარდ ლარს მიაღწია და გაცვლითი კურსის ეფექტის გარეშე მისი წლიური ზრდა 19.2 პროცენტი იყო. დაკრედიტების კუთხით, 2016 წელთან შედარებით, 2017 წელი სა-

ბანკო სისტემისთვის გაზრდილი აქტივობით გამოირჩეოდა.

2017 წელს საკრედიტო პორტფელის (ბანკთაშორისი სესხების გარდა) შედგენილობა სეგმენტების ჭრილში მცირედით შეიცვალა, რაც საცალო სეგმენტისა და მცირე და საშუალო ბიზნესის სესხების წილის ზრდით გამოიხატა (იხ. ცხრილი N1).

2016 - 2017 წლებში მცირე და საშუალო ბიზნესის 31 პროცენტიანი ზრდის მიუხედავად საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურაში ყველაზე დაბალი წილით წარმოდგენილია მცირე და საშუალო ბიზნესი იგი საცალო სესხების დაფინანსების მოცულობას ორჯერ ჩამორჩება.

2016-2017 წლებში საცალო პროდუქტებში ზრდის მთავარი მამოძრავებელი იპოთეკური და სამომხმარებლო სესხები იყო. მათი წილი საცალო პროდუქტების საკრედიტო პორტფელის 80 პროცენტს აღემატება. (ცხრილი 2).

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ბოლო ათწლეულში ჩამოყალიბებული, ჩვენი აზრით არასახარბიელო ტენდენცია, შიდა და გარე ფინანსური რესურსების კონცენტრაცია სამშენებლო, უძრავი ქონების და ვაჭრო-

ცხრილი 2. საცალო პროდუქტების სტრუქტურა და ზრდის დინამიკა 2016 - 2017 წლებში.

პროდუქტი	დეკ - 2016		დეკ - 2017		ცვლილება, %	ცვლილება, მლნ ლარი	ცვლილება, % რეკლასიფიკ.
	მლნ ლარი	წილი, %	მლნ ლარი	წილი, %			
საცალო პროდუქტები	7 770	100%	9 550	100%	23%	1 780	24%
ავტო-სესხები	77	1%	80	1%	3%	2	3%
სამომხმარებლო სესხები	3 320	43%	3 949	41%	19%	629	22%
მომენტალური განვადება	405	5%	591	6%	46%	185	43%
ოვერდრაფტები	62	1%	67	1%	8%	5	8%
საკრედიტო ბარათები	490	6%	578	6%	18%	88	18%
სესხები ბინის რემონტისათვის	317	4%	384	4%	21%	67	21%
იპოთეკური სესხები	3903	40%	3903	41%	26%	803	27%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკის www.nbg.ge

ბის სექტორზე. საბანკო კრედიტების კონცენტრაცია სამშენებლო ბიზნესზე და უძრავი ქონებაზე ძირითადად უკავშირდება სამომხმარებლო აქტივებს, მაშინ როდესაც ჩვენი აზრით პრიორიტეტული იქნებოდა მნიშვნელოვანი საინვესტიციო აქტივების მიმართვა ეკონომიკის სხვა, უფრო მწარმოებლურ სექტორებზე.

ამასთანავე, ბანკები ახდენენ რა სავაჭრო სექტორის სტიმულირებას, იზრდება სამომხმარებლო სექტორის დაკრედიტება, რაც აისახა იმპორტის მოცულობის მკვეთრ ზრდაზე, ეს კი, ხელს უწყობს ინფლაციურ პროცესებს და ქმნის საკრედიტო ვალდებულებების უზრუნველყოფის პრობლემას.

ასეთი საკრედიტო პოლიტიკა ერთის მხრივ პოზიტიურად მოქმედებს მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდაზე, მაგრამ მეორე მხრივ, იგი ნაკლებად უკავშირდება მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ეკონომიკურ შინაარსს და ხელს არ უწყობს ქვეყანაში სოციალური პრობლემების შემსუბუქებას, უმუშევრობისა და სიღარიბის შემცირებას.

საჯალლო სეგმენტის მაღალი ზრდის მაჩვენებელი მნიშვნელოვანწილად განაპირობა სამომხმარებლო და იპოთეკურ სესხებზე ბანკების მიერ კრედიტის გაცემის პირობების შემსუბუქებამ. თუმცა სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე არ შემცირებულა. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და კრედიტის მოკლე ვადიანობა და მაღალი საგირავნო მოთხოვნები რათქმაუნდა ხელს არ უწყობს ეკონომიკის განვითარებას და მძიმე სოციალური ფონის შემსუბუქებას. ვადიანობის ზრდა, მაღალი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში არაეფექტურია, რადგან ვადიანობის მიუხედავად ყოველთვიურ შენატანში დიდია და არ იცვლება პროცენტის წილი, ხოლო ძირითადი თანხა უმნიშვნელოდ მცირდება. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება სასურველია არა მარტო ეკონომიკური განვითარებისთვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა ბანკების კაპიტალიზაციის შემდგომი ზრდის მისაღწევად.

საპროცენტო განაკვეთის შემცირების ერთ-ერთ გზად შეიძლება განვიხილოთ ცენტრალური ბანკის, როგორც ეროვნული ვალუტის მიმწოდებელი და მისი ღირებულების უზრუნველყოფი ინსტიტუტის მიზანმიმართული გამოყენება. საკითხი ეხება რეფინანსირების ვადებსა და საპროცენტო განაკვეთებს.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია განხილულ იქნას რეფინანსირების სესხის მკაცრად განსაზღვრული პირო-

ბებით გაცემის შესაძლებლობა. კერძოდ, უნდა განისაზღვროს ეკონომიკის მწარმოებლურ სექტორზე და მცირე და საშუალო ბიზნესზე გაცემული კრედიტის ღირებულების ზედა ზღვარი.

კრედიტის მიზნობრიობა უნდა იყოს ეკონომიკის რეალური სექტორის და მცირე და საშუალო ბიზნესის დაკრედიტება. კრედიტი უნდა გაიცეს არანაკლებ ერთი წლის ვადით და მხოლოდ მიზნობრივად.

მეორე მნიშვნელოვანი საკითხია ფინანსური რესურსების გრძელვადიანობის პრობლემა. უპირველეს ყოვლისა, ეს გამოიხატება კომერციულ ბანკებში განთავსებული ანაბრებისა და დეპოზიტების მოკლევადიანობაში, რომელის საშუალოვადიანობის მაჩვენებელი არ აღემატება 1.6 წელს. თავის მხრივ გრძელვადიანი რესურსების დეფიციტი განაპირობებს ბანკების მაღალ რისკდამოკიდებულებას განახორციელონ გრძელვადიანი დაკრედიტება ლარში, პირველ რიგში სამეწარმეო სექტორში. მხოლოდ საბრუნავი საშუალებების დაფინანსება, რომელიც დიდწილად მოკლევადიანია, არ არის საკმარისი ადგილობრივი წარმოების განვითარებისათვის.

ფინანსური რესურსების ვადინობასან დაკავშირებული პრობლემის მოგვარების მიმართულებით მნიშვნელოვანია დაგროვებითი საპენსიო რეფორმა, რომლის განხორციელება გათვალისწინებულია 2019 წლიდან. ეს ერთი მხრივ, გაზრდის სოციალურ დაცულობას მერე მხრივ, ქვეყანაში ბუნებრივად მოხდება დანაზოგების დონის ზრდა და საკრედიტო ბაზრის გრძელვადიანი ლარის რესურსით უზრუნველყოფა. ეს კი გამოიწვევს ვალდებულებების ხარჯების შემცირებას და პირდაპირ გავლენას იქონიებს ქვეყნის რისკის შემცირებაზე, გააუმჯობესებს საკრედიტო რეიტინგებს და ხელს შეუწყობს როგორც უცხოური, ასევე ადგილობრივი რესურსის გააფხვებას. იაფიანი საკრედიტო რესურსი ბანკებს საშუალებას მისცემს უზრუნველყონ ეკონომიკის იაფი დაკრედიტების მოცულობა.

ეკონომიკური სისტემის სტაბილური განვითარების საქმეში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მაღალგანვითარებული საბანკო სექტორი, მაგრამ ეკონომიკაში არსებული გამოწვევების დაძლევისთვის აუცილებელია მაკროეკონომიკური სტაბილურობა და ფინანსური ბაზრის სხვა საკრედიტო ინსტრუმენტებისა და საფონდო ინდუსტრიის სრულფასოვანი განვითარება.

ზურა ჭლენტი

ANNOTATION

The main supplier of financial resources in the credit market in the country is the commercial banks. Despite significant reforms in banking sector in the last decade, the banking sector is in the process of forming and regulating credit resource and interest rates.

In addition to the fact that credit is hard to take as the interest rates are high compared to the world's advanced developed countries. This does not in turn help the business development of the country.

There are recommendations in the work about the direction of increasing credit availability and decrease of interest rates. It is expedient to consider the credit policy of commercial banks on the Economics manufacturer sector.